

NUIT ET BROUILLARD 1955

N. J. Brederoo*

Alain Resnais (1922) ondernam in zijn *Nuit et Brouillard* een tocht in het verleden, de film is een zoeken naar de menselijke herinnering. Overal in zijn oeuvre treft men deze zoektocht aan die vooral is ingegeven uit zijn angst te zullen vergeten. De cineast laat zien hoe selectief en persoonlijk de herinnering is en roept nog nooit gestelde vragen op. Weinigen zullen bijvoorbeeld nagedacht hebben over de architectuurstijlen van concentratiekampen of over de uitbesteding van deze bouw. Toch is deze film over de Duitse concentratiekampen uit de Tweede Wereldoorlog een diep menselijk document. Nergens glijdt hij af naar goedkope sensatie of roept een gemakkelijk sentiment op. Resnais wil dat de kijker zich vragen zal stellen over deze periode en zal pogen te herinneren.

Nuit et Brouillard is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met de schrijver Jean Cayrol, die in tegenstelling tot Resnais wel ervaringen met concentratiekampen had. Cayrol zou de commentaren schrijven en Hanns Eisler componeerde de muziek. Zowel fotografisch als filmisch toont Resnais ons het verleden aan de hand van overgebleven documenten maar hij monteerte hier het heden doorheen, opgenomen in kleur. De film begint met een beeld van een helder gekleurd landschap en dan zakt de camera. Hierdoor komt het prikkeldraad van het kamp tussen het landschap en de kijker. Daarna wordt de kampgeschiedenis chronologisch verteld van de machtsovername tot de intocht van de geallieerden in de kampen. Bij de originele documentaire beelden hoort men nooit de daarbij behorende soundtrack maar slechts de commentaarstem en de begeleidende muziek van Eisler. Hierdoor vermijdt de film de brallerige propaganda van de Nazi's en het lukt vooral in de verstilde kleurige beelden uit het heden de vragen naar de schuld op te roepen. Resnais geeft echter geen antwoord op die vraag, dat moet de beschouwer doen. Maar deze wordt ook geconfronteerd met een andere vraag: is die periode eigenlijk wel afgesloten?

* Nicolaas Jenno Brederoo (1942) studeerde enige jaren medicijnen en voltooide vervolgens in Utrecht de studie kunstgeschiedenis. Hij werd in 1975 wetenschappelijk medewerker aan de Rijksuniversiteit Leiden en is aldaar sinds 1985 universitair hoofddocent moderne kunst en nieuwe media. Hij promoveerde in 1985 op de schilders Charley Toorop en haar zoon Edgar Fernhout. Hij werd in 1990 benoemd tot buitengewoon hoogleraar filmgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Hij publiceert vooral op het gebied van de filmgeschiedenis.

Daarbij wordt deze zich ervan bewust hoezeer hijzelf lijkt op de uitvoerders van deze onmenselijke daden.

De observaties zijn schrijnend. Zo komt er bijvoorbeeld een eik in beeld en het commentaar vertelt ons dat men bij de bouw van het kamp deze boom spaarde. Hiermee wordt gerefereerd aan de Teutoonse cultus van de heilige eik. Resnais werkt dit echter niet uit maar laat de conclusie aan de kijker over. Boven deze kampen stonden teksten als 'Arbeit macht frei' en 'Jeder das Seine'. In deze kampen werd men eerst van zijn naam en persoonlijkheid beroofd en later stierf men zelfs met hetzelfde onmenselijke gezicht. De honger laat slechts de schedel over. Tevens worden alle verschrikkelijke beelden uit het kamp getoond, men ziet de levende lijken, de lichamen die onthoofd zijn met de stapel hoofden ernaast en de medische experimenten. Ook worden ons de productie van zeep uit menselijke bestanddelen en het vervaardigen van textiel uit menselijk haar niet bespaard. Beelden uit het heden laten hierna een crematorium zien waarbij het commentaar opmerkt dat dit nu alleen nog gebruikt wordt door toeristen, als achtergrond voor een foto. De vraag komt steeds terug, wie is de schuldige?

De zwart-wit-beelden uit het verleden staan symbolisch in tegenstelling tot de kleurige werkelijkheid van het heden. De herinnering heeft een dimensie verloren. Deze opnamen tonen tevens Resnais' opvattingen over de kampen die zich in zijn visie voortdurend hielden in nacht en nevel. Overal ziet hij de scherpe schijnwerpers in de nacht die de kampbevolking in de gaten hielden. De gebeurtenissen in de kampen worden gezien als grootscheepse nachtelijke SS enceneringen. De grootste privacy had men evenwel nog op de latrines waar men met tientallen tegelijk zat, maar waar men tenminste in de nacht enkele vertrouwelijke woorden kon wisselen. Resnais blijft in zoverre positief dat hij benadrukt dat er nog plaats was om te schrijven of om aan God te denken. Mensen hadden voor minder bedeelden ook nog wel iets over. Te midden van alle twijfels bleven zij mensen.

Tegen het einde toont de film ons opnieuw het verlaten kamp in de moderne tijd en de commentator vraagt zich af wie er nu op de wachttorens op de uitkijk staat om ons te waarschuwen tegen nieuwe beulen. Hij vraagt zich af of hun gezichten anders zullen zijn dan de onze. Hij waarschuwt tegen de hoop dat dit slechts een eenmalig gebeuren was en tevens voor de wens te willen vergeten. Er dwalen nog negen miljoen doden rond over deze velden waar de vegetatie is teruggekomen. Het is makkelijk te denken dat deze gebeurtenissen zich op een andere planeet afspeelden. De observaties die Resnais in *Nuit et Brouillard* maakt behoren tot de belangrijkste over de tweede Wereldoorlog. Hij beschuldigt niet, hij stelt vragen en actualiseert. Daarnaast probeert hij de collectieve herinnering vast te houden zodat deze niet in nacht en nevel zal verdwijnen.